

Agnieszka Borowiec
Uniwersytet Warszawski
Wydział Polonistyki

Praca doktorska pod kierunkiem
prof. dr hab. Józefa Porayskiego-Pomsty

Streszczenie

Kinestetyczne mechanizmy wytwarzania mowy Zależności czynnościowo-morfologiczne

Układ orofacjalny, umożliwiający ekspresję mowy, jest zespołem morfologiczno-czynnościowym, który stanowi funkcjonalną całość. Badania pokazują, że morfologia tego układu wpływa na funkcje w nim przeprowadzane, a funkcje wpływają na morfologię. Podstawowymi funkcjami biologicznymi, realizowanymi w tym rejonie, są tzw. funkcje prymarne: pozycja spoczynkowa układu orofacjalnego oraz ustna faza połykania (nazywana w pracy przełykaniem). Przypuszcza się, że funkcje te stanowią prototypowe wzorce ruchowe dla artykulacji. Zaburzenia tych funkcji będą skutkować kompensacyjnymi wzorcami motorycznymi, które mają wpływ na kształtowanie się dynamicznego rejonu jamy ustnej. Zostaną również zademonstrowane jako zaburzenia realizacji artykulacyjnych.

Głównym celem pracy było opisanie powiązań między biologicznymi mechanizmami umożliwiającymi tworzenie artykulacji a układem stomatognatycznym, w którym ten proces zachodzi. Przyjąwszy za podstawę metodologiczną twierdzenie o wzajemnym wpływie morfologii i funkcji, autorka dokonała analizy powiązań między wzorcami ruchowymi w funkcjach prymarnych a konkretnymi cechami w obrębie układu (stanem zgryzu i mięśni twarzowych). W badaniach obserwowano ruchowe strategie motoryczne w tworzeniu artykulacji (dla wybranych realizacji spółgłoskowych związanych z przednim rejonem jamy ustnej: ząbówym, zadziąsłowym i palatalnym) i zestawiano je ze wzorcami motorycznymi w funkcjach prymarnych. Założono, że wnioski wynikające z powyższych analiz pozwolą na stworzenie programu terapeutycznego, który umożliwi skuteczne diagnozowanie zaburzeń funkcji prymarnych układu orofacjalnego oraz powiąże je z przyczynami obwodowych zaburzeń mowy.

W badania przeprowadzonych w latach 2011–2015 wzięło udział łącznie 214 osób (204 osoby jako podstawowa grupa badanych oraz 10 osób jako grupa referencyjna). W toku badań posługiwano się głównie metodą obserwacji oraz metodą sondażu diagnostycznego (kwestionariusz ankiety do subiektywnej oceny funkcji w obrębie jamy ustnej). W badaniach obserwacyjnych wykorzystywano także technikę obserwacji filmowej i fotograficznej, które pozwalają nie tylko na dotarcie do

określonych zjawisk motorycznych, lecz także na ich udokumentowanie. Metody zbierania danych miały zarówno charakter subiektywny, jak i obiektywny.

Wyniki badań potwierdziły hipotezy badawcze i pozwoliły na szczegółowe opisanie funkcji prymarnych układu orofacjalnego. Przedstawiono normatywny układ pozycji spoczynkowej i wyróżniono trzy grupy w przypadku zaburzeń tej funkcji. Badania pozwoliły wyróżnić także siedem typów zaburzonego ustnego etapu połykania. Wykazano, że matryce ruchowe w funkcjach prymarnych mają odzwierciedlenie w morfologii jamy ustnej, co w pełni potwierdziło hipotezy badawcze. Wykazano również, że istnieją wspólne strategie ruchowe pomiędzy nimi a wzorcami motorycznymi w artykulacji. Na podstawie badań stworzono programy terapeutyczne, które zostały wdrożone do konkretnych postępowań, a ich analiza i opis efektów stanowią integralną część pracy.

Badania pozwoliły również nakreślić perspektywę dalszych możliwości badawczych dotyczących funkcji prymarnych w układzie orofacjalnym. Mogą być one potraktowane jako badania pilotażowe do badań jakościowych i ilościowych przy użyciu artykulografu, co może stanowić dobre tło do badań nad normatywnością artykulacji.

Zaproponowany program terapeutyczny wykazał, że terapia funkcjonalna w układzie stomatognatycznym stanowi istotny element przy leczeniu zaburzeń zgryzu i daje logopedom nowe narzędzia pozwalające pracować w zespołach terapeutycznych (ortodontyczno-fizjoterapeutyczno-logopedycznych).

Wczesna analiza zaburzeń funkcji prymarnych może stanowić podstawę do pracy w ramach profilaktyki logopedycznej, gdyż zapobieganie dysfunkcjom powinno stać się nadrzędnym celem pracy terapeutycznej.

Agnieszka Gornice